

*Marian Gorynia**

RECENZJA DOROBKU PROFESORA JERZEGO KLEERA W ZWIĄZKU Z PROCEDURĄ ODNOWIENIA DOKTORATU^{** 1}

Propozycję zrecenzowania dorobku naukowego Profesora Jerzego Kleera w związku z procedurą odnowienia doktoratu przez Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego traktuję przede wszystkim jako wyróżnienie. Z drugiej strony jest to nie lada wyzwanie, gdyż pisanie o ludziach wybitnych jest zazwyczaj obciążone dużym ryzykiem, że coś nie zostanie należycie zauważone, ocenione, wyartykułowane.

Profesor Jerzy Kleer to ważna osobistość polskiej ekonomii, która wywarła znaczący wpływ na kształtowanie się dorobku tej dyscypliny na przestrzeni osatnich 60 lat. W tym roku mija właśnie 60 lat od ukończenia przez Niego studiów magisterskich, 55 lat od uzyskania stopnia doktora, 51 lat od nadania Mu stopnia doktora habilitowanego nauk ekonomicznych, 38 lat od uzyskania tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego oraz 30 lat od nadania Mu tytułu naukowego profesora zwyczajnego nauk ekonomicznych. Wymienione rocznice stanowią dobrą okazję dla podkreślenia znaczenia, wkładu i pracowitości Jerzego Kleera w budowaniu dorobku, wszechstronności i różnorodności szeroko rozumianych nauk ekonomicznych w Polsce, a także do oceny uzyskanych przez Niego wyników. Niezwykłość roli odegranej i odgrywanej przez Profesora Jerzego Kleera związana jest z tym, że los sprawił Mu możliwość pracy i twórczości w okresie ponad sześciu dziesięcioleci. Utrzymanie dużej intensywności i wysokiego poziomu pracy naukowej w tak długim okresie jest osiągnięciem niespotykanym i choćby z tego powodu zasługującym na podkreślenie.

Wyzwanie związane z oceną dorobku Jerzego Kleera wynika z faktu, że Jego dorobek jest dorobkiem wybitnym, bardzo różnorodnym, wieloaspektowym, z trudem poddającym się zaszufładowaniu do standardowych klasyfikacji i typologii nauki. Dorobek ten był poza tym wielokrotnie nagradzany i wyróżniany zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami. Inaczej rzecz ujmując niełatwo jest być recen-

* Prof. dr hab. Marian Gorynia – Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Gospodarki Międzynarodowej, Katedra Konkurencyjności Międzynarodowej, prezes PTE.

** Artykuł został przedrukowany z Biuletynu PTE nr 3/2022 za zgodą wydawnictwa i autora.

¹ Uroczyste odnowienie doktoratu Profesora Jerzego Kleera odbyło się 4 grudnia 2013 roku w Sali Senatu w Pałacu Kazimierzowskim na Uniwersytecie Warszawskim (red.).

zementem dokonań słynnego ekonomisty, który uzyskał już wiele dowodów uznania dla swojej twórczości.

W działalności zawodowej Jerzego Kleera daje się wyróżnić kilka równolegle rozwijanych obszarów Jego aktywności, które wzajemnie się przenikały. Najważniejsze role, w które wcielał się Profesor Jerzy Kleer to: naukowiec-badacz, nauczyciel akademicki, organizator nauki i publicysta ekonomiczny. W rzeczywistości role te są ze sobą nierozzerwalnie związane, wzajemnie się uzupełniają i wzbogacają.

Ocenę dorobku Jerzego Kleera należy zacząć od przedstawienia najważniejszych elementów Jego życiorysu. Jerzy Kleer urodził się w 1929 roku w Bielsku-Białej. W latach 1948–1951 odbył studia pierwszego stopnia w Wyższej Szkole Handlowej (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu). W latach 1949–1951 zaliczył także dwa lata studiów prawniczych na Uniwersytecie Wrocławskim. W 1953 roku uzyskał magisterium z ekonomii w Szkole Głównej Planowania i Statystyki (SGPiS – obecnie Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – SGH). W 1958 roku uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego. Stopień naukowy doktora habilitowanego uzyskał w SGPiS w 1962 roku, a od 1975 roku posiada tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk ekonomicznych. Tytuł naukowy profesora zwyczajnego nauk ekonomicznych nadano Mu w 1983 roku.

Kariera naukowa Jerzego Kleera była rozwijana w kilku kolejnych miejscach pracy, gdzie piastował rozmaite funkcje:

- Asystent i starszy asystent – w Wyższej Szkole Handlowej (we Wrocławiu) oraz w SGPiS (w Warszawie).
- Starszy asystent, adiunkt, docent w Zakładzie Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk (w Warszawie); lata 1956–1970.
- Docent, profesor nadzwyczajny, profesor zwyczajny w Spółdzielczym Instytucie Badawczym, kierownik Zakładu Teorii Spółdzielczości, następnie kierownik Zakładu Spółdzielczości Za Granicą; lata 1971–1983.
- Profesor zwyczajny na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Katedry Spółdzielczości, następnie kierownik Katedry Ekonomii Sfery Publicznej; lata 1983–2010.
- Rektor – Wyższa Szkoła Bankowości, Finansów i Zarządzania im. Romualda Kudlińskiego (w Warszawie), przekształcona następnie w Olympus Szkołę Wyższą Romualda Kudlińskiego (w Warszawie); lata 1995–2008.
- Profesor – Wyższa Szkoła Cła i Logistyki (w Warszawie), kierownik Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych; lata 2008–2012.
- Profesor zwyczajny – Instytut Nauk Ekonomicznych PAN; od września 2012 roku.

Jerzy Kleer jako naukowiec

Podstawową cechą twórczości naukowej Jerzego Kleera jest jej różnorodność, wielowątkowość, interdyscyplinarność, a także zmienność w czasie. Aczkolwiek niektóre zagadnienia badawcze przyciągały Jego uwagę przez wiele lat, to możli-

we jest sporządzenie zestawu głównych zainteresowań Profesora w porządku chronologicznym ich pojawiania się. Lista ta przedstawia się następująco:

- problematyka spółdzielczości,
- kraje słabo rozwinięte, zacofanie gospodarcze,
- transformacja systemowa,
- gospodarka światowa,
- sektor publiczny,
- problematyka rozwoju gospodarczego, prognozowanie,
- problematyka krajów socjalistycznych.

Problematyka spółdzielczości to pierwszy chronologicznie, szerzej rozbudowany obszar zainteresowań Profesora zwieńczony przygotowaniem rozprawy doktorskiej i jej obroną w 1958 roku. Tematyka ta była przez Niego następnie rozwijana w dalszych badaniach, co znalazło swój wyraz w kilku publikacjach książkowych. Należy tutaj wymienić: *Zarys ekonomicznej teorii spółdzielczości w socjalizmie* (1979), *Spółdzielczość polska w liczbach* (1980), *Niektóre teoretyczne problemy powstania własności publicznej* (1980), *Co dalej ze spółdzielczością?* (1981), *Sterowanie centralne sektorem spółdzielczym* (1985). Wątek spółdzielczy był kontynuowany w kolejnych pracach Profesora, w tym także w kilku wydanych w Niemczech i Austrii. Podstawowa teza, wokół której były zogniskowane prowadzone badania, sprowadzała się do uznania zasad uniwersalizmu spółdzielczego sposobu gospodarowania.

Drugi obszar badawczy rozwijany przez Profesora na przestrzeni kilku dziesięcioleci to szeroko rozumiana problematyka zacofania gospodarczego. Tak jak zainteresowanie spółdzielczością wiązało się z doktoratem, tak podjęcie badań nad zacofaniem gospodarczym korespondowało z przygotowawaną rozprawą habilitacyjną (*Zapoczątkowanie rozwoju krajów słabo rozwiniętych* [1961]). Na uwagę zasługują inne prace mieszczące się w tym nurcie: *Trzeci Świat a socjalizm. Warunki i możliwości wyboru dróg rozwoju społeczno-ekonomicznego* (1964), *Analiza struktur społeczno-ekonomicznych Trzeciego Świata* (1965), *Drogi wyjścia z zacofania* (1974), *Z doświadczeń rozwoju skokowego* (1989) – współautor, *Rozwój w warunkach różnych cywilizacji* (2008). Warto zauważyć, że wierność Profesora tematyce zacofania i rozwoju trwa od ponad pół wieku. Najważniejsze tezy sformułowane w ramach tego nurtu dotyczyły potrzeby silnego pchnięcia ze strony polityki w pokonywaniu zacofania gospodarczego, pomocy zewnętrznej dla procesów modernizacyjnych, poparcia społecznego dla przełamania zacofania oraz znaczenia systemu kulturowego w pokonywaniu zacofania.

Kolejny nurt poszukiwań badawczych stanowią zagadnienia transformacji systemowej eksplorowane przez Jerzego Kleera przez z górą trzydzieści lat. W tym nurcie powstało wiele prac – książek i artykułów, opublikowanych w różnych wydawnictwach krajowych i zagranicznych. Należy zauważyć następujące opracowania: *Drogi do gospodarki rynkowej. Na marginesie doświadczeń transformacyjnych w Niemczech Wschodnich, Polsce i Rosji* (2003), *Wkład transformacji do teorii ekonomii* (2006) – redakcja naukowa i współautor, *Gospodarka i demokracja w Polsce. Dojrzałość i trwałość instytucji* (2007). Na uwagę zasługuje kilka wio-

dących tez, jakie pojawiły się w tych publikacjach: szokowa zmiana jest nieuniknionym atrybutem procesu przejścia; prowadzi ona do nierówności; trudną do przecenienia rolę odgrywa państwo. Najważniejsze problemy badawcze tego okresu to otwarcie się gospodarki na współpracę z zagranicą, wybór pomiędzy rozwojem imitacyjnym i autonomicznym, a także umiejętność postawienia przez państwo wizji celów, które powinny zostać osiągnięte.

Następny wątek w badaniach Profesora stanowiła problematyka gospodarki światowej. Został on zapoczątkowany wydaniem książki *Gospodarka światowa. Prawidłowości rozwoju* (1975). Drugim znaczącym opracowaniem w tym wątku badań była praca *Równowaga w gospodarce światowej* (1983). W opracowaniach tych sformułowano kilka ważnych prawidłowości – zaobserwowanie tendencji do wzrostu otwartości rynków, dyfuzja postępu technicznego w skali międzynarodowej, a także obiektywizacja efektu naśladownictwa. Należy także wspomnieć o dwóch kolejnych, nowszych opracowaniach: *Globalizacja a państwo narodowe i usługi publiczne* (2006) oraz *Zmiany w gospodarce światowej* (2012) – współredakcja i współautorstwo. W pierwszej z tych prac podjęto problematykę teoretyczną globalnych dóbr publicznych oraz podkreślono zjawisko „instytucjonalnej nieodpowiedzialności”.

Wyróżnione nurty zainteresowań nie są całkowicie autonomiczne i odosobnione, wręcz przeciwnie występują pomiędzy nimi określone związki. Na takiej zasadzie powiązane są nurt gospodarki światowej i nurt sektora publicznego. Ten ostatni został podjęty przez Profesora w odniesieniu do gospodarki globalnej, ale znalazł także swoje odniesienia do gospodarki narodowej, a ponadto lokalnej. W tym nurcie należy wymienić następujące opracowania: *Sektor publiczny w Polsce i na świecie. Między upadkiem a rozkwitem* (2005) – redakcja naukowa i współautor, *Samorząd lokalny – dobro publiczne* (2008) – redakcja naukowa i współautor, *Samorząd lokalny. Od teorii do badań empirycznych* (2009) – redakcja naukowa i współautor oraz *Spór o przyszłość sektora publicznego* (2005) – współautorstwo. Ogólną cechą tych prac było podjęcie kwestii ewoluujących funkcji sektora publicznego w warunkach przechodzenia do cywilizacji wiedzy.

Na szczególną uwagę zasługuje także ta część dorobku Jerzego Kleera, która powstała w związku z Jego aktywnością na forum Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN. Badania prowadzone w ramach Komitetu mają charakter interdyscyplinarny i wykraczają daleko poza ramy nauk ekonomicznych. W pracach Komitetu uwaga została skupiona na realizacji dwóch rozległych projektów badawczych: *Oblicza współczesnego świata* oraz *Raport „Polska 2050”*. Przykładowo można tutaj wymienić szereg prac, których redaktorem i współautorem był Jerzy Kleer: *Konsekwencje ekonomiczne i społeczne starzenia się społeczeństwa* (2008), *Co ekonomiści myślą o przyszłości?* (2009), *Rola nauki w myśleniu o przyszłości* (2009), *Wyzwania przyszłości – szanse i zagrożenia* (2010), *Przemiany struktury społecznej w warunkach globalizacji* (2011), *Zmiany w gospodarce światowej* (2012). Wielodyscyplinarne i zróżnicowane rozważania prowadzone w nurcie prognostycznym można spuentować cytatem, jaki stanowi ostatnie zdanie rozdziału książki *Rola nauki w myśleniu o przyszłości* autorstwa

Jerzego Kleera zatytułowanego *Przyszłość zniewolona przez przeszłość*: „przeszłość nas wprowadzie ogranicza, ale nie powinniśmy pozwalać się przez nią zdominować, musimy ją przewyciężyć, sukces w okresie wyzwań globalnych wymaga otwarcia na przyszłość” (s. 369).

Jako odrębny punkt dorobku Jerzego Kleera należy wskazać Jego opracowania poświęcone krajom socjalistycznym. W pracach tych uwaga była skupiona na identyfikacji i wyjaśnieniu różnic występujących pomiędzy poszczególnymi państwami, problemach integracji w ramach RWPG oraz reformom gospodarczym podejmowanym w tych krajach.

Jerzy Kleer jako nauczyciel akademicki, organizator nauki, publicysta

W ocenie dorobku Jerzego Kleera na czoło wysunięto Jego działalność naukową, w której osiągnął tak spektakularne sukcesy. Ale działalności Profesora nie daje się zredukować wyłącznie do badań naukowych. Potrafił On wykorzystać rezultaty dociekań naukowych w pracy nauczyciela akademickiego, eksperta, organizatora nauki, a także publicysty.

Wcześniej przedstawiono miejsca pracy, w których działał Profesor. W większości z nich prowadzeniu działalności badawczej towarzyszyło pełnienie funkcji nauczyciela akademickiego, prowadzącego wykłady i seminaria na różnych kierunkach i poziomach studiów. Warto także zaznaczyć, że Profesor był bardzo aktywny w prowadzeniu zajęć dydaktycznych na różnych uczelniach zagranicznych, wśród których można wymienić uniwersytety w Kuopio, Kolonii, Berlinie, Hamburgu, Giessen, Munster, Monachium, Norymberdze, Wiedniu, Bazylei, Zurichu, Tokio, Moskwie i Petersburgu. Na podkreślenie zasługują wybitne osiągnięcia Profesora w kształceniu młodych kadr naukowych. Jerzy Kleer był promotorem w ponad trzydziestu przewodach doktorskich, w tym cztery dotyczyły cudzoziemców.

Kolejny przejaw różnorodnej aktywności Profesora wiąże się z Jego działalnością w instytucjach międzynarodowych. W latach 1983–1987 współpracował z Uniwersytetem ONZ w Tokio, jako konsultant w zakresie problemów ekonomicznych i społecznych państw Trzeciego Świata oraz państw socjalistycznych, opracowując kilkanaście ekspertyz z tego zakresu. Inne przykłady aktywności Profesora w tej sferze, to współpraca z Arbeitsgemeinschaft für Genossenschaftliche Institute und Sozial Politik w latach 1986–2009; International Social Association w Sewilli w latach 2004–2008 oraz członkostwo w Komisji m.in. Rozwoju Unii Europejskiej w latach 2005–2007.

Jerzy Kleer ma także duże zasługi dla rozwoju nauk ekonomicznych w Polsce jako organizator nauki i działacz społeczny. W latach 1998–2010 był członkiem Centralnej Komisji m.in. Stopni i Tytułu Naukowego. Był recenzentem w ponad 100 przewodach habilitacyjnych i postępowaniach profesorskich. Od 1993 roku Jerzy Kleer jest członkiem Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium

PAN, a od 2003 roku jego wiceprzewodniczącym. Ważny element aktywności Profesora stanowi uczestnictwo w konferencjach naukowych, zarówno krajowych (ponad 150), jak i zagranicznych (ponad 100), na których występował z referatami, następnie opublikowanymi w wydawnictwach konferencyjnych.

Jerzy Kleer starał się także upowszechniać wiedzę ekonomiczną szerszym aniżeli sami naukowcy i studenci kręgom odbiorców. W latach 1958–1998 był redaktorem w tygodniku *Polityka* oraz członkiem Kolegium Tygodnika. Prawie dwa dziesięciolecia kierował Działem Ekonomicznym, a przez kolejne lata był Redaktorem Naczelnym dodatku *Polityka-Eksport-Import*. Po 1990 roku był Przewodniczącym Rady Nadzorczej. Nade wszystko na uwagę zasługuje jednak Jego rozległa aktywność publicystyczna, jako autora tekstów publikowanych na łamach Tygodnika. Łączny dorobek publicystyczny Profesora liczy prawie 900 tekstów opublikowanych w różnych czasopismach i dziennikach.

Scharakteryzowane wyżej najważniejsze przejawy i wyniki niezwykle rozległej i wszechstronnej aktywności Jerzego Kleera jako naukowca, nauczyciela akademickiego, organizatora nauki i publicysty były wielokrotnie dostrzeżone i docenione. Niżej wymieniono tylko część najważniejszych nagród i wyróżnień, którymi został uhonorowany Jerzy Kleer. Za wkład do rozwoju nauki Jerzy Kleer otrzymał m.in. Nagrodę Międzynarodowego Związku Spółdzielczego za wkład do teorii spółdzielczości (Genewa 1988 rok); Nagrodę Prezydium PAN za współtworzenie dorobku naukowego Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus”, tzw. Statuetka (2009 rok), Nagrodę Międzynarodowej Fundacji im. Kondratieffa za wkład do nauk społecznych (Moskwa 2010 rok).

Jerzy Kleer został także odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Przedstawione i omówione wyżej argumenty pozwalają mi stwierdzić, że inicjatywa Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego postulująca odnowienie Profesorowi Jerzemu Kleerowi doktoratu zasługuje na pełne i bezwarunkowe poparcie.